

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
МАРУЩИНЦЯ Андрія Васильовича «Трансформація аграрної сфери та
соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я», подану
на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія**

1. Актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами

Сучасні трансформації в економіці постсоціалістичних країн відбуваються в контексті світових тенденцій та, водночас, мають свою специфіку і особливості. Це зумовлює необхідність їх вивчення та моніторингу у зв'язку із загостренням проблем економічної, соціальної та демографічної безпеки регіонів України, насамперед, у сільській місцевості. Сільській місцевості належить особливе місце серед складних проблем суспільного розвитку України у контексті соціально-економічного відродження села, створення робочих місць для сільських жителів, позитивних змін у сільському способі життя. У цьому зв'язку актуальним є дослідження територіальних, галузевих та інституційних трансформацій аграрної сфери з точки зору їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону.

Київське Придніпров'я, що знаходиться в межах двох сільськогосподарських зон та включає регіони, які характеризуються різними рівнями соціально-економічного розвитку та ефективності сільськогосподарської діяльності, є вдало обраним модельним регіоном для дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері України. Виходячи з цього, дисертаційна робота Марущинця А.В., безсумнівно, становить значний науково-практичний інтерес.

Дисертація Марущинця А.В. має зв'язок з науковою тематикою Інституту географії НАН України. Зокрема дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане із виконанням теми «Стан екологічної безпеки Київського Придніпров'я: суспільно-географічний аспект» (№ державної

реєстрації 0112U001661) та « Формування полюсів соціально-економічного зростання як засіб активізації регіонального розвитку України» (№ державної реєстрації 0111U009256.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Висновки дисертаційного дослідження Марущинця А.В., що зроблені на основі аналізу попередніх наукових праць та власного дослідження суспільно-географічних аспектів трансформаційних процесів в аграрній сфері, є достатньо обґрунтованими та достовірними. Наукові положення, що виносяться на захист, аргументовані аналізом достатньої за масштабом інформаційної бази, зокрема, систематизованих та оброблених автором офіційних статистичних даних (Державної служби статистики України, Головних управлінь статистики в Київській, Житомирській, Черкаській та Чернігівській областях, районних управлінь статистики), звітних аналітичних матеріалів Міністерства аграрної політики України, нормативно-правових документів, а також результати власних польових досліджень автора.

Обґрунтованість та достовірність висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Марущинця А.В. забезпечується досить коректною постановкою завдань та використанням сучасних методів дослідження – аналізу і синтезу, порівняння, систематизації, рейтинговий, індексний, кореляційний та кластерний аналізи, історико-географічного, порівняльно-географічного, картографічного в поєднанні з системним методологічним підходом.

Аргументованість і достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджено їх апробацією на 11 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження виконаної Марущинцем А.В. дисертаційної роботи полягає в тому, що:

- розроблено теоретичні засади суспільно-географічного дослідження впливу трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток регіону (с.33-41);

- розроблено методику суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері та їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону (с. 42-51);

- виявлено особливості інституційних, галузевих та територіальних трансформацій в аграрній сфері Київського Придніпров'я (с.83-99);

- виявлено зрушення у спеціалізації сільського господарства Київського Придніпров'я в постсоціалістичний період (с.99-116);

- запропоновано напрями розвитку аграрної сфери Київського Придніпров'я в контексті активізації соціально-економічного зростання регіону (с.159-166).

В цілому слід відзначити, що висновки дисертації Марущинця А.В. є науково обґрунтованими, базуються на дотриманні положень суспільно-географічних концепцій, аналізі статистичних даних, використанні різноманітних методів дослідження.

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Дисертаційне дослідження Марущинця А.В. має наукове та прикладне значення. Внесок дисертанта в теорію економічної та соціальної географії полягає у тому, що він розробив методику суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері і, зокрема, у спеціалізації сільського господарства, та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані регіональними управліннями сільського господарства і продовольства при розробці програм соціально-економічного розвитку регіонів України, регіональних програм розвитку сільського господарства, заходів стимулювання розвитку сільської місцевості України.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення

Дисертаційна робота Марущинця А.В. є цілісним науковим дослідженням. Її структура відповідає поставленій меті та завданням щодо розробки та апробації теоретичних і методичних засад суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері та

їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону. Логіка побудови дисертації є коректною.

У першому розділі дисертаційної роботи Марущинця А.В. розкрито суспільно-географічну сутність трансформаційних процесів в аграрній сфері. Автором дано визначення поняття «аграрна сфера», виділено особливості появи трансформаційних процесів в ній, визначено механізм впливу трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток регіону та запропоновано методику суспільно-географічного їх дослідження.

У другому розділі проаналізовано природні, економічні, суспільно-політичні та екологічні чинники впливу, інституційні та галузево-територіальні трансформації аграрної сфери Київського Придніпров'я, виявлено механізм та результати їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону в цілому та Срібнянського району Чернігівської області зокрема. Дисертантом здійснено типізацію адміністративних районів за особливостями спеціалізації сільського господарства, проаналізовано позитивні та негативні соціально-економічні результати діяльності агрохолдингів.

У третьому розділі проаналізовано європейський досвід формування та реалізації аграрної політики та визначено можливості його застосування в Україні. Дисертантом обґрунтовано перспективні напрями розвитку аграрної сфери Київського Придніпров'я з урахуванням положень Спільної аграрної політики ЄС.

Оформлення дисертаційної роботи Марущинця А.В. відповідає Основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій. Додатки є змістовними та інформативними.

5. Зауваження та побажання.

Ряд моментів дисертаційного дослідження викликає зауваження або носить дискусійний характер. Зокрема:

1. Компонентами аграрної сфери (с.17) названо «сільське господарство, територію з її умовами і ресурсами та населення з його трудовими ресурсами». Далі на с.51 сказано, що аграрна сфера «включає в

себе... сільське господарство, територію з її умовами і ресурсами, населення, що мешкає на цих територіях і зайняте сільськогосподарською діяльністю». В той же час в роботі демографічна ситуація розглядається лише як чинник трансформації аграрної сфери (с.72-77). Виникає ряд питань, наприклад, якщо особа проживає в сільській місцевості і зайнята в сфері освіти, вона є компонентом аграрної сфери чи ні? Це потребує уточнення авторського розуміння компонентів аграрної сфери. При цьому при визначенні компонентів аграрної сфери не досить коректно вжито поняття «населення з його трудовими ресурсами» (с.17). Мається на увазі лише та частина населення, що є трудовими ресурсами? Адже до поняття населення входить і та його частина, що є трудовими ресурсами, економічно активним чи неактивним населенням тощо.

2. В дисертаційній роботі перераховано дев'ять видів трансформацій в аграрній сфері – «інституційна, галузева, територіальна, економічна, суспільно-політична, демографічна, екологічна, матеріальна, соціальна» (с.30). Однак залишається нерозкритим авторське бачення сутності окремих із них. Що включають в себе матеріальні трансформації і в чому полягає їх відмінність від економічних та галузевих?

3. При розгляді механізмів впливу трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток регіону (рис. 1.5, рис. 1.6 с. 38, 40) стосовно соціального розвитку доцільніше вести мову не лише про демографічну ситуацію, а й про систему розселення, зокрема, про сільське розселення.

4. На рис. 1.1 (с.16) не відображена така інфраструктурна складова АПК, як ринкова інфраструктура, що включає заклади фінансово-кредитної діяльності, аграрні та товарні біржі, аукціони сільськогосподарської продукції, аудиторські та лізингові компанії тощо.

5. В дисертаційній роботі вживається термін «селянське (фермерське) господарство», тоді як загальноприйнятим є поняття «фермерське господарство». Також зазначається, що «частка селянських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції за період дослідження зростає» і наводяться її показники у 1990 та 2000 роках (с.86). Далі автор розмірковує,

що «останніми роками частка селянських господарств дещо знизилась», але не наводить конкретних даних. Такі висновки потребують чіткішого конкретного обґрунтування. Так, у 1990 році частка селянських господарств складала лише 32,1 %, впродовж 1990-х років вона стрімко зростала, досягнувши максимального показника 69,7 % у 2003 році, а в наступні роки сформувалась чітка тенденція до щорічного скорочення цієї частки до 44,9 % у 2014 році.

Разом з тим висловлені зауваження та побажання слід розглядати як шляхи подальшого розвитку обраного дисертантом напряму суспільно-географічних досліджень не лише у вузькому розумінні як аграрної сфери, але і сільської місцевості у ширшому розумінні проблеми.

6. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях

Результати дисертаційного дослідження відображено у 18 наукових працях, у тому числі 6 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, та 1 статті в іноземному виданні, 11 тезах доповідей і матеріалах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Опубліковані праці достатньою мірою відображають основні наукові положення і висновки дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату Марущинця А.В. є ідентичним зі змістом основних положень дисертаційного дослідження. Винесені до нього положення є основними.

8. Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Марущинця Андрія Васильовича «Трансформація аграрної сфери та соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я» присвячене актуальній темі, основні наукові положення та висновки є обґрунтованими та достовірними, достатньо висвітлені у публікаціях у наукових фахових виданнях. Робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та паспорту спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Дисертація є

завершеною самостійною науковою працею, в якій отримано науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання – на основі розробленої методики здійснено аналіз трансформаційних процесів в аграрній сфері Київського Придніпров'я виявлено їх особливості та механізми впливу на соціально-економічний розвиток регіону. Автор дисертаційного дослідження – Марущинець Андрій Васильович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент –
доцент кафедри економічної та соціальної
географії Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат географічних наук, доцент

28.11.2016 р.

Мезенцева Н.І.

